

DOÇ. DR. AKARTÜRK KARAHAN'IN *ESKİ UYGURCADA BAĞLAÇLAR* ADLI ESERİ ÜZERİNE

M. Selda KARAŞLAR*

1. Doç. Dr. Akartürk Karahan'ın Öz Geçmişi

Akartürk KARAHAN Çorum'da doğdu. 1999 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi, Giresun Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi bölümünü tamamlayarak mezun oldu.

2002 yılında Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Lehçe ve Edebiyatları Ana Bilim Dalında, “Türk Cumageldiyev’in Mehekdaş Romanı Örneğinde Türkmen Türkçesinden Türkiye Türkçesine Aktarma Problemleri” adlı yüksek lisans tezini savunarak yüksek lisans öğrenimini tamamladı. 2009 yılında Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Dili Ana Bilim Dalında “Dīvānu Lügāti’t-Türk’e Göre XI. Yüzyıl Türk Lehçe Bilgisi” adlı doktora tezini savunarak “Doktor” unvanını kazandı.

1999-2003 yılları arasında Niğde Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Lehçe ve Edebiyatları Ana Bilim Dalında, 2003-2009 yıllarında ise Ankara Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Dili Ana Bilim Dalında araştırma görevlisi olarak görev yaptı. 2009 yılında Niğde Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Lehçe ve Edebiyatları Ana Bilim Dalında “Yardımcı Doçent Doktor” unvanı ile öğretim üyeliğine yükseltildi. 2011 yılında Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski

---

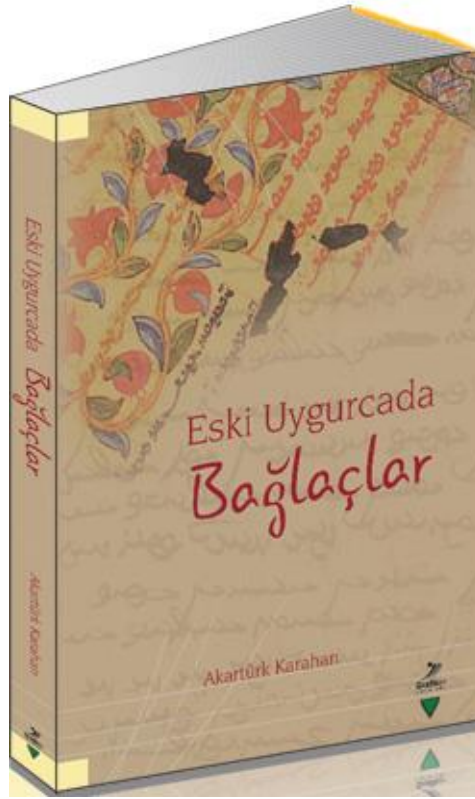
* Dr.; Millî Eğitim Bakanlığı, cobanselda@yahoo.com.

Türk Dili Ana Bilim Dalında “Yardımcı Doçent Doktor” unvanı ile görev yapmaya başladı. 2015 yılında “Doçent” unvanını aldı.

KARAHAN, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Dili Ana Bilim Dalında bölüm başkan yardımcısı olarak görev yapmaktadır.

KARAHAN’ın şimdiye kadar “Divânu Luğati’t Türk’e Göre XI. Yüzyıl Türk Lehçe Bilgisi” ve “Eski Uygurcada Bağlaçlar” adlı iki kitabı ile Türk lehçelerinin tarihsel gelişimi, tarihsel diyalektoloji, tarihsel söz varlığı, Uygur, Karahanlı, Kıpçak Türkçeleri vb. alanlarda makale ve bildirileri bulunmaktadır.

2. Eski Uygurcada Bağlaçlar Adlı Eseri Üzerine

Uygurlar, benimsedikleri Manihaizm ve Budizm gibi dinlerin etkisiyle, diğer Türk boylarından farklı bir kültürel çevreye girmişlerdir. Kültür çevresini değiştirebilen bir topluluğun dilinde de değişiklikler meydana gelmiş ve bağlı oldukları dinleri asıl kaynaklarından öğrenme ve yayma düşüncesi, çeşitli dillerden Uygurcaya bir takım dil öğelerinin girmesine sebep olmuştur. Çeviri yoluyla Türkçenin söz varlığında değişimler olmuş; ancak söz varlığı Türkçe özelliğini kaybetmemiş, yeni sözcükler Türkçenin imkânlarıyla yaratılmıştır. Uygurlar döneminde söz varlığının önemli bir ögesi olan bağlaçlar da önemli değişimlere uğramıştır. Uygurcada Türkçe asıllı sözcükler kullanılmış, ihtiyaç hâlinde de yabancı kökenli bağlaçların Türkçeye bire bir çevirisi yapılarak Türkçe kökenli bağlaçlar

oluşturulmuştur. Bağlaçların çoklukla Türkçe kökenli oluşu bakımından Uygurca, Türkçenin diğer tarihsel dönemlerinden ayrılmaktadır.

Bir kısım bağlaçlara sadece Uygurca eserlerde rastlanmakta hatta tek bir eserde geçen fakat diğer Uygurca metinlerde görülmeyen bağlaç öbekleri de bulunmaktadır. Uygurcadaki bağlaçlar yapı bakımından da çeşitlilik göstermektedir. Tek sözcükten ibaret bağlaçlar bulunduğu gibi, ikili, üçlü, dörtlü öbekler de görülmektedir. Tek sözcüklü ve ikili bağlaçlar, Eski Türkçenin diğer sahalarıyla benzerlik göstermektedir. Üçlü ve dörtlü öbekler hâlinde olan bağlaçlara Uygurca dışında Türkçenin başka bir döneminde rastlanmamaktadır. Bu sebeple bu çoklu öbeklerin Uygurcanın çevresindeki dillerden kopyalanmış yapılar olduğu düşünülmektedir.

Uygurların dil ve kültürünün günümüze taşıyıcıları olan bu dönem eserleri üzerinde Türkiye’de ve özellikle Türkiye dışında çeşitli araştırmalar yayımlanmıştır. “Eski Uygurcada Bağlaçlar” adlı bu çalışma da bunlardan biridir. Bağlaçlar, bir metnin oluşumunda rol oynayan bağlantı öğelerinin en önemlisidir. Cümleler arasında anlam ilişkisini sağlayan ve ilişkiyi yönlendiren bağlaçlar, Eski Uygurca metinlerde de bu işlevleriyle yaygın olarak kullanılmıştır. Eski Uygurca dönemi metinlerindeki bağlaç varlığının, bağlaçların yapı ve kullanım özelliklerinin, işlevlerinin araştırıldığı bu çalışmayla, Eski Uygurca alanının dil bilgisi ve metin incelemelerine katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Doç. Dr. Akartürk KARAHAN’ın tanıtımını yapacağımız “Eski Uygurcada Bağlaçlar” adlı eseri 255 sayfa hacminindedir. Eser, Grafiker Yayınları tarafından çıkarılmıştır.

Eser, “İçindekiler” (s. 5-12), “Ön Söz” (s. 13-14), “Giriş” (s. 15-25), “Diğer Kısaltmalar” (s. 25) ile “Türkçede Bağlaçlar” (s. 27-55), “Yapı ve Köken Bakımından Bağlaçlar” (s. 57-116), “İşlevleri Bakımından Bağlaçlar” (s. 117-232) adlı üç ana bölüm, “Sonuç” (s. 233-236), “İşlev Dizin” (s. 237-240), “Kaynaklar” (s. 241-255), “İnternet Kaynakları” (s. 255) kısımlarından oluşmaktadır.

Akartürk KARAHAN’ın “Eski Uygurcada Bağlaçlar” adlı kitabı Ön Söz kısmıyla başlamaktadır. Yazar, bu bölümde Eski Uygurlar hakkında özet bir bilgi sunmuştur. Giriş kısmını, *Uygurların Tarihine Kısa Bir Bakış, Konu, Plan ve Bölümler, Veri Tabanı ve Sınırlamalar, Konu Külliyatı (Korpus)* şeklinde ayırmıştır. Yazar, Giriş kısmında Uygurların tarihi hakkında kısa bir bilgiden sonra eserin konusu, bölümleri, izlenen yöntem, konu metinleri hakkında ön bilgilendirme yapmıştır. Eser başlıca üç bölümden oluşmuştur.

Birinci bölüm kendi içinde alt başlıklara ayrılmış ve bu bölümde yazar, Eski Türkçedeki bağlaç varlığı; bağlama görevini bağlaçlar dışında hangi yapıların üstlendiği; bağlaçların oluşumunda başka dillerin etkisinin olup olmadığı, tarihsel dil bilgisi çalışmalarında bağlaçlara

ne şekilde yer verildiği; Eski Türkçe ile ilgili araştırmalarda Eski Türkçedeki bağlaçların ne şekilde incelendiği; günümüz dil bilgisi ve dil bilimi çalışmalarında bağlaçların nasıl sınıflandırıldığı ve ele alındığı, metin dil bilimi araştırmaları için bağlaçların önemi gibi hususlara temas etmiştir.

İkinci bölümde, Eski Uygurcadaki bağlaçları, yapı bakımından alıntı bağlaçlar ve Türkçe kökenli bağlaçlar olmak üzere iki kısma ayırmış; Türkçe kökenli bağlaçları da kendi içinde basit, türemiş ve öbekleşmiş bağlaçlar olarak sınıflandırmıştır. Bu bölümde aynı zamanda bağlaçların köken açıklamalarına da yer vermiş ve Eski Türkçenin diğer dönemlerindeki durumuna da bakmış ve örnek metinler üzerinde sunmuştur.

Üçüncü bölümde, Eski Uygurcadaki bağlaçları işlevleri bakımından incelemiş ve alfabetik olarak sıralamıştır. Bununla birlikte bu bölümde Eski Uygurcadaki bağlaçların anlamlarına ve geçtikleri metinlere de yer vermiştir.

Eserde araştırma ve incelemelerin ardından KARAHAN'ın konu hakkında vardığı çıkarım, tespit ve sınıflandırmalarının yer aldığı Sonuç kısmı yer almaktadır. Bu bölümde Eski Uygurcadaki bağlaçları, yapı bakımından tek sözcükten ibaret bağlaçlar (*kim* “ki”, *ne* “ve, veya”, *tek* “bilakis, ancak, yalnız”, *basa* “sonra”, *kayu* “herhangi”, *yme* “yine, tekrar, ve, hem, ayrıca” vb.); ikili (*kim amtı* “ki şimdi”, *kaltı birök* “eğer”, *kin içip* “sonra böyle”, *ötrü takı* “sonra da”, *kaçan kim* “ne zaman ki”, *anta yana* “burada yine”, *ol ödün* “o zaman, bunun üzerine” vb.); üçlü (*takı ançulayu kaltı* “ve de şöyle ki”, *anta kin yana* “ondan sonra da”, *anı için yme* “onun için de”, *ötrü ol ödün* “sonra o vakit” vb.); dörtlü (*azu yme kaltı birök* “ve de eğer şöyle ki”, *takı yme ançulayu kaltı* “ve de şöyle ki”, *takı yme inçe kaltı* “ve de şöyle ki” vb.) öbeklerden oluşan bağlaçlar şeklinde sınıflandırmıştır. Yine bu bölümde bağlaçları işlevlerine göre, *Sıralayıcı Bağlaçlar*, *Çeliştirici Bağlaçlar*, *Nedenleyici Bağlaçlar*, *Sonuçlayıcı Bağlaçlar*, *Zaman Bağlaçları*, *Giriş Bağlaçları*, *Karşılaştırma Bağlaçları*, *Açıklayıcı Bağlaçlar* şeklinde numaralandırmış ve bu bağlaçları alt bölümlere ayırmıştır. Yazar, daha sonra Eski Uygurca bağlaçların İşlev Dizini eklemiş, dizinde sayfa numarası yerine, bağlacın geçtiği tanım numarası ile göstermeyi tercih etmiştir. Eser Kaynaklar ve İnternet Kaynakları ile son bulmuştur.

Doç. Dr. Akartürk KARAHAN'ın “Eski Uygurcada Bağlaçlar” adlı eseri Eski Uygurcadaki bağlaçları sınıflandırması, anlamlandırması ve geçtiği metinlerle birlikte vermesi bakımından büyük bir önem arz etmektedir. Yazar, çalışmasıyla bu alanda öğrenim gören Türkoloji öğrencileri ile Türk diline gönül veren araştırmacılar için büyük bir eksikliği kapatacak, kolaylık sağlayacak ve yol gösterecek değerli bir başvuru kaynağı hazırlamıştır. Doç. Dr. Akartürk KARAHAN'ı tebrik eder, yeni çalışmalarını merakla beklediğimizi belirtmek isterim.